

Inhoudelijk

Het thema van de conferentie, *translation, transgression, transformation* werd in de hoofdlezingen gesymboliseerd door een aftrap vanuit religiewetenschappen, in plaats van de gebruikelijke focus op de systematische theologie of bijbelwetenschappen te leggen.¹

De eerste key-note lecture door Regina Polak legde de nadruk op ervaringen van migrantenvrouwen als een bijdrage aan de utopische droom van samen in vrede leven.

De tweede key-note lecture, van Judith Gruber, was waarschijnlijk voor de Nederlandse vrouwen het meest interessant. Zij bood een analyse van de vraag: kunnen vrouwen in interreligieuze dialoog spreken? Naar analogie van de vraag van Spivak, *can the subaltern speak?*², is het de vraag of de vrouw in de interreligieuze dialoog kan spreken, als haar aanwezigheid telkens bemiddeld wordt door de autoriteit van mannen. Als case-study bood ze een analyse van de film *Submission* van Ayaan Hirsi Ali en Theo van Gogh. Terwijl het lijkt alsof de onderdrukte vrouw in de Islam daar een stem krijgt, wordt er in werkelijkheid voornamelijk gebruik gemaakt van een standaard oriëntalistisch repertoire³: de Islamitische vrouw als slachtoffer, de vrouw die gered moet worden, de tegenstelling tussen en vermeende superioriteit van het Christendom tegenover Islam. Op deze manier kan de vrouw in dialoog alsnog niet spreken. Op een kritische vraag uit het publiek, of Judith Gruber als blanke vrouw wel het recht heeft om het artistieke werk van een vrouw met een niet-Westerse afkomst te veroordelen, antwoorde Gruber dat dit inderdaad een gevaar kan zijn, maar dat het van essentieel belang is om verder te kijken dan alleen Hirsi Ali, en om daarbij ook een scherp oog te hebben voor de andere vrouwen die door Hirsi Ali géén stem krijgen.

De moord op Van Gogh vond plaats toen ik 18 was en net theologie ging studeren, een vormende periode in mijn leven. Het was daarom voor mij een eye-opener om de film *Submission* geanalyseerd te zien worden vanuit het perspectief en het begrippenkader van postkoloniale studies, waarbij duidelijk gemaakt wordt dat een deel van het onbehagen over de film te maken heeft met het feit dat vrouwen hier passief slachtoffer gemaakt worden. Tegelijkertijd wekte het ook bevreemding op doordat Judith Gruber, tot voor kort werkzaam in de Verenigde Staten, de film uitlegde binnen begrippenkaders die vooral gelden in de VS. In haar woorden: "The male white gaze can establish itself as Christian as opposed to Muslim identity." In deze uitleg gaat zij mijns inziens te makkelijk voorbij aan het feit dat deze film een interessant hybride product is van een naadloze samengaan van een 'white male gaze' enerzijds maar aan de andere kant ook het perspectief van Hirsi Ali, die als *person of color*, vrouw én islamcriticus deze film gemaakt heeft. Ook is de tegenstelling die Gruber ontwaart tussen christelijke en moslimidentiteit hier mijns inziens voornamelijk ingegeven door de Amerikaanse situatie, terwijl in de Nederlandse situatie de tegenstelling voornamelijk loopt tussen secularisme en religie. Deze uitspraak van Gruber is des te meer verrassend, aangezien van Gogh regelmatig zich in negatieve termen uitliet over zowel

¹ Samenvattingen van de hoofdlezingen zijn te vinden op <http://eswtr2017.univie.ac.at/summaries/>

² Gayatri Chakravorty Spivak, "'Can the Subaltern Speak?' [Revised Edition]," in *Can the Subaltern Speak?: Reflections on the History of an Idea*, ed. Rosalind C. Morris (Columbia: Columbia University Press, 2010), 21–78.

³ Begrippenkader afkomstig uit: Edward W. Said, *Orientalism*, 25th Anniversary Edition (New York: Vintage Books, 2003).

christenen als Joden, wat ertoe leidde dat er tussen 1984 en 1993 zeven rechtzaken tegen hem gevoerd zijn wegens groepsbelediging of godslastering.⁴

De volgende key-note lecture, van Catherine Cornille, bood een aantal verschillende elementen die de interreligieuze dialoog bevorderen: *humility, commitment, hospitality, empathy*. Volgens haar is het belangrijk dat vrouwen ook daadwerkelijk verbonden blijven met hun eigen religieuze traditie, omdat zij minder serieus genomen worden als zij te veel afstand nemen tot hun eigen traditie. Veel vrouwen spreken op een nederige manier over hun eigen betrokkenheid bij hun religie: ze houden vol dat ze alleen voor zichzelf kunnen spreken, en niet voor anderen. Hoewel deze neiging voortkomt uit een positieve eigenschap, namelijk nederigheid, beperkt dit ook de mogelijkheid voor vrouwen om met gezag te spreken. Cornille riep er daarom toe op dat vrouwen daadwerkelijk hun plaats innemen als vertegenwoordigers van hun eigen traditie binnen de interreligieuze dialoog omdat dit niet alleen aan mannen is voorbehouden.

De tweede set hoofdlezingen had als onderwerp de Bijbelwetenschappen en gaven respectievelijk een overzicht van *goddess*- verhalen in de Hebreeuwse Bijbel en de diverse exegeses van Exodus 2 in zowel Rabbijnse als vroegchristelijke bronnen.

De derde set hoofdlezingen tenslotte had de praktische theologie als onderwerp en spitsten zich toe op de zorg. De eerste lezing benadrukte de morele noodzaak voor zorg voor migranten, en de tweede lezing gaf inzicht in het thema waardigheid bij het sterven.

Persoonlijk

De ESWTR vormde voor mij een scharnierpunt in het afsluiten van de periode direct volgend op mijn proefschrift, en de noodzaak om me na mijn proefschrift weer opnieuw te positioneren met een volgend onderzoek. Met name een persoonlijk gesprek met Kristin de Troyer hielp om me ervan bewust te raken om nu over te gaan tot het vormen van een publicatiestrategie voor de komende jaren.

De ESWTR is in het proces om daadwerkelijk een interreligieuze conferentie te worden. Dit brengt met zich mee dat vrouwen die geworteld zijn in de Islamitische en Joodse traditie niet alleen als deelnemers en sprekers gevraagd worden, maar ook een grotere inbreng krijgen bij het bepalen van het programma. Dit zal voor de ESWTR nog daadwerkelijk een cultuurverandering vragen. Ook in Nederland spelen deze vragen en het heeft me er bewust van gemaakt hoe belangrijk het is om niet vanuit een christelijk perspectief andere vrouwen erbij te vragen, maar om vanuit de basis multi-religieus te zijn.

Veel vrouwen die ik gesproken heb en afkomstig zijn uit Griekenland en Spanje, hebben zeer beperkte mogelijkheden om in respectievelijk de orthodoxe en katholieke kerk hun plek in te nemen. Ik vond het bijzonder om in gesprekken met hen te kunnen praten over de Nederlandse situatie en hun een glimp te kunnen geven van mijn eigen struggles in Nederland maar hen ook te kunnen laten zien hoe het is om als vrouw wel je plek in de kerk in te kunnen nemen. Deze contacten zal ik ook nog verder uitbouwen.

Mijn eigen presentatie sloot goed aan bij het thema, namelijk *translation, transgression and transformation*. In mijn bijdrage ging ik op weg naar een postkoloniale missiologie vanuit het perspectief van transgression gemodelleerd naar het voorbeeld van de hybride Jezus-Christus. Ik focuste op drie vormen van letterlijke en figuurlijke grensoverschrijdingen in het leven van Jezus en

⁴ [https://nl.wikipedia.org/wiki/Theo_van_Gogh_\(regisseur\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Theo_van_Gogh_(regisseur))

op hun levenbrengende potentieel, zowel voor Jezus als voor zijn gesprekspartners. Op deze manier focuste ik op de dynamiek van *life-giving transgressions*.